

Yeni Bir Toplumsal Birikim Kumesi Olarak Çokluk ve Kuresel “İmparatorluk” Kavramı

Doç. Dr. A. Baran DURAL

Trakya Üniversitesi
İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
b_dural@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-2126-3419

Özgür KOÇ

Trakya Üniversitesi
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Doktora öğrencisi
ozgur0859@yahoo.com

Özet

Küreselleşme ile birlikte, ulus-devletlerin bünyesinde barındırdıkları siyasi öznelerin, dönüşüme uğradığını iddia eden bu çalışmada, Negri- Hardt'ın kavramsal çerçevesinden ve siyasi toplum tasavvurlarından yola çıkılarak, yer yer güncel örnekler üzerinden, kuramsal bir iktidar-çokluk ilişkisi sorunsallaştırılacaktır. Tekil birliktelikler olarak ele alınacak olan çokluğun, iktidar ilişkileri içerisinde veya dışarısında tanımlanamayacak bir birlik oluşturduğu düşünülmektedir. Ortodoks Marxizm'den farklı olarak, sadece işçi sınıfının elde etmesinin yeterli olmayacağı düşünülen sınıf bilincinin, çokluk nazarında ne ifade ettiğinin saptanması, onun örgütlenme potansiyelinin açığa çıkarılması bakımından önem arz etmektedir. Marxizm'in devrimci özne olarak kabul ettiği işçi sınıfının aksine, herhangi bir sınıfa siyasi ayrıcalık tanımayan Antonio Negri-Michael Hardt, küreselleşmenin yüksek aşaması olarak gördükleri, “İmparatorluk düzeni”nin zaaflarından bahsederler.

Anahtar Kelimeler: Çokluk, sınıf, Antonio Negri, Michael Hardt, küreselleşme.

Multiplicities as a New Social Accumulation Set in Solving the Problems of “Global Empire”

Abstract

This paper assuming the political subjects strictly connected with the term nation- state have undergone a devastating change after globalization process occurred through out the world. The paper also tries to make a problematique to implicate an inter- connection in between Negri- Hardt's social political thesis by observing the power-multiplicity issues. By dealing with new samples on the subject some can view the multiplicities which will be considered as unique singular units affecting the political power game theories made a great difference in world politics. Different from the classical Orthodox theory accepting the class consciousness as the basic revolutionary element of political discourse, Negri and Hardt, describes multiplicity as new form of useful agent to explain and solve political antithetical paradoxes. The multiplicity then becomes important for Negri- Hardt, to explaining the weak points of the new stage of globalization in the first hand. So the paper will try to focus on “globalization problem” bu using multiplicity concept as a new form of political change.

Keywords: Multiplicity, class aggression, Antonio Negri, Michael Hardt, globalization.

Giriş: Küreselleşmenin Ardından Yeni Arayışlar

Küreselleşme ile birlikte, ulus-devletlerin bünyesinde barındırdıkları siyasi öznelerin, dönüşüme uğradığını iddia eden bu çalışmada, Negri- Hardt'ın kavramsal çerçevesinden ve siyasi toplum tasavvurlarından yola çıkılarak, yer yer güncel örnekler üzerinden, kuramsal bir iktidar-çokluk ilişkisi sorunsallaştırılacaktır. Tekil birliktelikler olarak ele alınacak olan çokluk teriminin, iktidar ilişkileri içerisinde veya dışarısında olarak tanımlanamayacak bir birlik oluşturduğu düşünülmektedir. Ortodoks Marxizm'den farklı olarak, sadece işçi sınıfının elde etmesinin yeterli olmayacağı düşünülen sınıf bilincinin, çokluğun nazarında ne ifade ettiğinin saptanması, onun örgütlenme potansiyelinin

açığa çıkarılması bakımından önem arz etmektedir. Marxizm'in devrimci özne olarak kabul ettiği işçi sınıfının aksine, herhangi bir sınıfa siyasi ayrıcalık tanımayan Antonio Negri- Michael Hardt, küreselleşmenin yüksek aşaması olarak gördükleri, "İmparatorluk düzeni"nin zaaflarından bahsederler. İşte tam da bu noktada değer kazanan, "çağcıl imparatorluk" dizgesinin tek zayıflığı olarak, imparatorluk fikrinin kendi iç çelişkisinden doğan "çokluk" kavramını ileri sürerler. Toplumun tüm kesimlerini (etnik kimlik, göçmenler, cinsiyetler, işçiler, köylüler vb.) temsil etme kudretine sahip olan çokluk kavramı, imparatorluğun içinden doğan bir karşıt-iktidar olarak, mutlak demokrasi ufkuna sahip olan tikel bir birlikteliktir. Türkiye'de çokluk kapsamında kabul edilebilecek olan toplumsal hareketler ve kimlikler, AKP hükümetlerinin, iktidarda olduğu dönemler içerisinde farklı varoluş imkânları elde etmişlerdir. Gezi Parkı Olayları ile radikalleşme deneyimi elde eden orta sınıf bunlardan biridir. Yeni toplumsal hareketleri tanımlayan kavramlardan biri olarak kabul edilen "çokluk" kavramı; Gezi Parkı Olaylarının içinde yer alan oyun kurucuları ve veto unsurlarını, Gezi Olayları oyun teorisinin örgütlenme biçimi ekseninde, tahlil etmek yolunda kullanışlı bir araçtır.

Bu noktada durup Negri- Hardt'ın öncesine gitmek ve çeşitli dönemlerde insan topluluklarını tanımlamak için kullanılan kalabalıklar- sözleşme teorilerinde devlet eliyle (Leviathan) uygarlaştırılmış toplumlar, cemiyet- sınıf olguları üzerinden tahlil etmek yararlı olacaktır. Yeniçağda bütünlüklü sosyal (toplumsal) sözleşme kuramcılarında biri olan Thomas Hobbes, Leviathan'ın kurulumunu kalabalıklar- devlet aracılığıyla gerçekleştirilen uygarlaştırılmış toplum imgesiyle açıklamaktadır. Mutlak monarşiyi savunmak için iktidarı- iktidar/ halk ilişkilerini, eski eşitler arasından birini seçip, onun etrafından kenetlenmek olarak kabullenen Machiavelli, prensin diğerlerinden üstün kişisel özellikleri üzerinden bütünleşmiş bir ulusa varmayı hedefliyordu (Şenel, 1999: 317). Mutlak monarşi kuramına yasal- ussal nitelik kazandırmayı arzulayan hukukçu Bodin ise anayasal monarşi tezine kısmi bir geçiş yaparak, devleti hukuksal zemine oturtmaya çalışmıştı. Egemene kendi yaptığı kanunlara uymayabilme yetkisi tanıyarak, devlet-teba ilişkilerini, egemenin çıkarlarına göre açıklayıp, iktidarın rayından çıkması durumunda, halkın özgürce örgütlenme yollarını deyim yerindeyse, "es geçmişti." Bu anlamda egemen- halk ilişkileri bağlamında Bodin'in anlattısının kendi, "iki arada bir derede" kalan, egemenliğe son şeklini vermekten öte bir önerme niteliğine kavuşmamıştı (Ağaoğulları ve diğ., 1994: 28- 34).

Kalabalıklar- Toplum- Sınıflar, vs.

Dolayısıyla modern devletin yetkin bir dille ifade edilebilmesini için siyaset felsefesi, İngiliz Thomas Hobbes'u beklemek durumundadır. Hobbes, gerek toplumsal sözleşme kuramı uzamında gerekse "siyasal temsil" ilişkilerini irdelediği oyun- metin yazarı- oyuncu analogisinden yararlanarak egemenle, halkın ilişkisini masaya yatırır ve Bodin'in yarım bıraktığı egemenlik tasavvurunun, halk üzerinde nasıl işlediğini bulmaya çalışır. "Leviathan" adını koyduğu modern devletin oluşumunu çifte yaratı ilişkisi düzleminde işleyen Hobbes, yapıntı bir kurum olan devletin oluşumunda, devleti taraflardan birisi olarak sunmasa da, oluşumundan hemen sonra dönüp kendisini oluşturanlara karşı bir hüküm-ü şahsiyet kazanan Leviathan eliyle yığınların uygar topluma dönüştürüldüğünü anımsatır. Böylelikle devlet- toplum ilişkileri; egemen- egemenlik unsurları üzerinden sözleşmeye taraf olsun olmasın oyunun tüm aktörlerine, ileride toplumsal gerçekliğe dönüşecek simgesel yeni birer içerik kazandırır. Hobbes, egemenlik- devletin ancak yöneten- yönetilen ilişkilerinin irdelenmesiyle netlik kazanacağına ilişkin ön kabulünü, okuyucusuna aşağıdaki gibi sunar:

"Bireyler, kendisini meşru temsilcileri olarak kabul edip itaat ettikleri egemene göre olan durumları bakımından bir birlik oluştururlar. Demek ki birlik oluşları yani halk haline gelişleri, tümüyle kendilerinin dışında gerçekleşir. Açıkçası, yurttaşlar, siyasal birlikteliklerini kendilerinin dışında, egemenin kişiliğinde bulurlar. ... Kalabalık tek bir irade ortaya koyabilecek bir kişi değildir, dolayısıyla kalabalığın egemenliği olmaz. ...Bir başka deyişle, bireyler temsil ile birlikte kendilerini temsilcinin içinden yeniden yaratırlar, ya da daha doğrusu, temsilci tarafından doğal insandan, yurttaş dönüştürürler" (Ağaoğulları ve diğ., 1994:202).

Kimilerinin Thomas Hobbes ile birlikte doğduğunu kabul ettikleri siyaset felsefesi o günden bu yana, toplumda yöneten- yönetilen çelişmesini çözüp devletin ardağını, farklı zaman- mekân tasarımlarında tanımlayabilmek adına tezler üretmiştir. Pek çok olgu etrafından insanın deneyimlediği hâkimiyet ilişkilerini ortaya koymak, bu çabanın başlıca nedenini oluşturmuştur. Örneğin 18-20. yüzyıllar süresince dönemin belirgin anlamlandırma araçları; hâkim kültür- alt-kültürler, sınıf- statü grupları, toplum- topluluk ikilemi üzerinden şekillenmiştir. Buna göre toplumun bilinçaltını oluşturan hâkim kültür, çoğunluğun ortak paylaşım alanını imlerken, o genel çoğunlukla düşümdeşen ya da ayrılan yönleriyle alt-kültürler, bir arada yaşamayı kolaylaştıran katkı unsurları ve/ veya toplumsal birlikteliği yıkan, “katlanılmak zorunda kalınan” kötülükler olarak belirebilmektedirler. Kültür, en temel anlamda bir milletin yaşam biçimi, ulusal karakterini belirleyen başat unsurlardan biri olarak ifade edilirken, genelde Batı dünyasının kendi üstünlük anlayışı çerçevesinde dayattığı evrensel kültür normları da, belli bir uluslararası iktidar örüntüsünü, küresel olarak kabul ettirmenin metodunu sunar.

Kültür Savaşları

Bu bağlamda kültürün karşısına hayli tartışılır bir biçimde dikilen alt- kültür kavramıysa, “Kültür bireyin toplumsallaşmasından bulunduğu sınıfsal yapı ve sosyal statüye kadar pek çok durumun açıklanmasına katkıda bulunur. Toplumun en küçük birimi olan insan, kendi arasındaki ilişki örüntüleri neticesinde kimi zaman aynı toplum ve kültür içerisinde bir alt topluluk ve alt-kültür olarak nitelendirilir” (Arslan, 2013) (Gürpınar, 2019: 18) denilebilir. Böylelikle alt- kültür de, toplumdan tamamen yalıtılmaksızın toplumsal çeşitliliğin sınırlı unsurlarınca paylaşılan, kendi içinde anlamlı bütünlükler oluşturarak toplumsal yapıya olumlu/ olumsuz katkılar sunan, toplumla az-çok bağlantılı grupların yaşam biçimleridir.

Alt-kültürlerin ne toplumla tamamen bitişik ne de ondan tamamen ayrı olarak ele alınmayan ideolojik anlam kümeleri olmasından hareketle, alt- kültür/ karşı- kültür gibi kavramları düşüncenin ürünleri veya salt düşünce öbekleri olarak adlandıran Jenks, kültürel kodlamaların toplum- topluluk- kültür- birlik üzerinden üretildiğinin altını çizer (Arslan, 2013). Bir ülkenin farklı coğrafyalarında tam anlamıyla türdeş olmayan kültürel kalıpların doğup tutunabileceğinden bahseden Güvenç, toplumda beliren farklı birim veya sentezlere alt-kültür ismi verilebileceğini belirtir (Güvenç, 1972: 111). Toplumsal biçimlenmede kültür politikalarının önemine dikkat çeken Tanrıkulu’ysa, verili bir toplumsal bütünlük içerisinde, farklı dinsel- etnik- kültürel kalıpların, kültür politikaları içerisine uyumlu biçimde yedirilmesiyle, hâkim kültürün d, zenginlik kaynağı haline gelip, ulusal kültürü besleyebileceğine inanmaktadır (Tanrıkulu, 2015: 476- 478).

“Kültürel Çalışmalar” ekolünün önde gelen isimlerinden Raymond Williams ise televizyonun icat edilmesiyle, Batılı liberal kültürün baskın belirleyici (determinist) yapısını, kendi içinden eleştirmeye olanak tanıdığına işaret ederek, televizyon- televizyon kültürü kavramlarının peşine takılan, mutlak değişim fikrinin, aslında; kültürün özgürce paylaşılabilen ortak bir hareket sahası olma özelliğini daha baştan zedelediğini savunur. Kültürün ortaklığından ve sıradanlığından dem vurmak her ne kadar romantik bir bireyciliğe kapı aralasa da, kavramın ikinci anlamı, egemenlerin topluma belki de zorla “pay etmek istedikleri” otoriter bir eğilimi yansıtmaktadır. Yine de kültürün baskılanan ortaklaşalığından türetilen hegemonik tasavvurlarında ısrar etmek yerine, özellikle dezavantajlı toplulukların kültürel anlamda da yüzleşmek durumunda kaldıkları zorluklara rağmen, tüm toplumsal dokularca birlikte kullanılan sıradan yaratılar üzerinde durulmalıydı. Böylelikle elitlerin toplum üzerine yansıtmak istedikleri baskıcı kültür tasavvurunu da içeriden bir eleştiriye tabii kılmak, farklılıkları içeren ve giderek hayatın tümünü kapsayan geniş bir kültür kavrayışına ulaşılabilirdi (Williams, 1997: 11-13). Williams’ın kuramlarını yorumlayan Özbek ise, kültürün çelişen iki tanımını (estetik mükemmellik/ yaşam tarzı) dönüştürerek bir arada kavramlaştıran Raymond Williams’ın, birinci kalıptaki fikirler geleneğini demokratikleştirdiğini öne sürüyor. Williams’ın yüksek değerler atfedilen sanatı bile genel toplumsal süreçlerde özel bir biçim olarak aktardığını sözlerine ekleyen Özbek, kültürün seçkinlikten sıradanlığa geçtiğini belirtiyor (Özbek, 1994: 75-77). Yeniden Williams’a

döndüğümüzde, İngiliz kuramcının, bugün ele alınan çokluk kavramını da ilgilendiren, medya- bilgi-iktidar olguları hakkındaki önerilerini, “Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim” başlıklı yapıtından özetlemek yararlı olacaktır:

Marxizm’de Sınıf- Sömürü Bağıntısı

“İletişim alanının tümünde, yabancı ajanslara dair yasalastırma, çok gerekli ve acil bir hedeftir. Eğer gerekli önlemler alınmazsa, zaten çok ciddi olan durumun onarımı, 1980’ler gelindiğinde gerçekten olanaksız olacaktır. Diğer bir boyutta, özellikle ağırlıklı oyla çalışan tüm denetim birimleri, uygulamada süper güçlerin denetimi anlamına geleceğinden, reddedilerek, uydu televizyonuna ilişkin uygun bir uluslararası uzlaşmaya varılması için sürekli baskı yapılmalıdır. ... Ucuz, yerel tabanlı, ancak kısa süre önce hayal ürünü gibi görünen bir ölçekte, iletişim ve bilgi paylaşımını mümkün kılan uluslararası genişlikte televizyon sistemlerine sahip olabiliriz. Bunlar olgun ve katılımcı demokrasiye uzanan devrimin ve karmaşık kentsel ve endüstriyel toplumlardaki etkin iletişimin iyileştirilmesinin çağdaş araçlarıdır. Ancak bunlar, seçim ve rekabetten söz eden bir örtü altında, birkaç ulus-ötesi şirketin beraberlerindeki devletlerle ve ajanlarla birlikte, haberlerden psikolojik oyunlara, neredeyse programlı olasılıklar arasında sınırlanan bir seçimle çok farklı deneyim ve sorun türlerine, bireysel ve toplu tepkiye kadar yaşamlarımıza daha fazla girebildikleri ölçüde, kısa ve başarılı bir karşıt devrimin de araçları olabilir” (Williams, 2003: 125- 126).

Klasik Ortodoks Marxist teoriye soruna sınıf savaşı- sömürü ilişkisinden yola çıkarak yaklaşırken, Marxist teoriyi karşılamak için liberal teori, sınıf savaşımının yıldırıcı baskısını, statü grupları kavramıyla karşılar. Sömürü- sınıf ilişkisini yabancılaşma kavramıyla açan Marx- Engels, ünlü Komünist Manifesto’nun girişinde, sınıf ögesinin tarihselliğine işaret ederek, aslında tüm toplumsal tarihin, yabancılaşmanın kışkırttığı sömürü ilişkisinin farklı sayfaları olarak okunabileceğinden dem vurur. Ancak tüm sınıfsal mücadeleleri salt burjuvaziyle proletarya arasında görmek- değerlendirmek, tam da liberal ideolojinin istediği şekilde, sınıf savaşını küçümseyici indirgemeci bir tavrın doğmasına sebebiyet verir. Doğallayın üretim araçlarına sahip olanların, üretici güçleri ürettikleri ürüne yabancılaştırarak kurdukları genel sömürü ilişkisinin geçmişi, tarihsel bir mücadele alanı oluşturur. Marx- Engels, konuyu şöyle ortaya koyarlar:

“Özgür insan ile köle, patrisyen ile pleb, bey ile serf, lonca ustası ile kalfa, tek sözcükle ezen ve ezilen birbirleriyle karşı karşıya gelmişler, kesintisiz, kimi zaman üstü örtülü, kimi zaman açık bir savaş, her keresinde toplumun tümüyle devrimci bir yeniden kuruluşuyla, ya da çatışan sınıfların birlikte mahvolmalarıyla sonuçlanan bir savaş sürdürmüşlerdir” (Marx ve Engels, 2003:22). Kapitalizmin yaptığı ise tüm tarihi sınıf savaşımı- sömürü ilişkisi üzerinden okumak yerine, kavgayı burjuva-proletarya arasında indirgeyip araçsallaştırmaktır. Bu şekilde araya Weber’den mülhem kendi kavram dizgelerini sokan kapitalist politika belirleyicileri, sınıf kavgasından çok daha basit- avam (vülger) adeta melez (hibrit) statü grupları fikirlerini sokarak, beyaz- mavi yakalı işçi ayrımı ekseninde, sınıfların içini boşaltmaya kısmen muvaffak olacaklardır. “İnsan her şart altında neden o şekilde değil, b u şekilde davranma eğilimi gösterir?” sorusu, kapitalizmin iki paylaşım savaşı arasında, mücadeleyi yan-anlamlarla boğup, sınıf savaşımı olgusunu fiilen boğduğu anlardır. Hatta liberal akıl, bu işlevsel “buluşu” üzerinden, 1980’li yıllarda sıkıştırdığı sosyalist bloğu, 90’larda yenip, kısa süreliğine de olsa dünyanın küresel efendisi haline gelebilmiştir. Marx-Engels, yukarıda zikredilen eserlerinde, burjuvazinin ileride ulaşacağı başarıyı adeta önselleştirmektedir.

Peki, liberal ideolojiyi kitleleri etkileyip, rakibini etkisiz kılmaya iten yaklaşım sadece Weber’in ideal tipleri- kurmaca zihin oyunları ve haklı olarak statü grupları arasındaki mücadelenin sınıf savaşımı imkânsız kılacak doğası mıdır? Elbette ki hayır. Buradan Lacan’a kayıldığında, düşünürün, üst- dil anlatısı eleştirisinde tanımladığı kurmaca öğelerle, liberalizm/ sosyalizmin kitleleri etkileyebileceği ama eninde sonunda bazı gerçekleri gizlediğini, hedef kitlelerinden bile saklayamadığı gerçeğine işaret ettiğiyle yüz yüze gelinir. Bu bağlamda Lacan, “Tam da söylemek istediğim ve söylediğim şeydir. Çünkü söylemek istediğim şey söylediğim şeydir” diyerek, liberal ideolojik dilin, ilineksel olarak

sosyalist propagandaya nazaran, daha yerinde kullanıldığından bahsetmektedir. Dural-Kaymaz, "Sosyoloji'de Kuram- Yöntem- Güncel Yaklaşımlar" eserinin, "Siyaset Sosyolojisi" başlıklı kısmında, Zizek'in de katılacağı üzere, şunları söyler:

Lacan'dan Zizek' Üst- Dil Anlatısı

"Üst dil, herhangi bir ideolojinin, inancın, mitosun, logosun belirlediği dildir. Sözelimi, Marx'ın toplumsal sınıfları anlattığı hasımlık yaklaşımıyla serilmenmiş; burjuvazi ve proletarya, kapitalist sömürü gibi kavramlar üst dilin öğeleridir. Zizek, Lacan'ın üst dille ilgili deyişini, Brecht'in bir oyunundaki konuşmayı aktararak örneklendirir; Brecht'in oyununda bir oyuncu sahneye girer ve şöyle der; 'Ben işçileri sömürecek olan bir kapitalistim. Şimdi kendi işçilerimden birini, sömürüyü meşrulaştıran burjuva ideolojisinin doğruluğuna ikna etmeye çalışacağım...' Oyundaki kapitalist, işçiye yaklaşır ve dediğini yapar. Lacan'ın üst dilin olmadığını ilan etmesi onun, temelde dayandırdığı gerçeklik-imgesellik-simgesellik ayırımından kaynaklanır. Düşünürde gerçeklik, simgesellik içermeyen, dilin öncesiyle bağlantılı olmalıdır. Gerçek olan doğaldır. Örneğin, Marx'ın sınıf bilinci anlayışında bir kişinin işçi sınıfından olmasına karşın, o kişiye sınıf bilincinin anlatılması, bir üst dilin yaratılmaya çalışılmasındandır" (Dural ve Kaymaz, 2014: 422-423) (Zizek, 2002: 170,246-247).

İşbu örnekten de anlaşılacağı gibi insan türünün siyasal etkileşimde nasıl davrandığı, akılcıl ya da hislerinin etkisinde, hangi cereyanların etkisinde kaldığına ilişkin yukarıdaki tüm görüşler, yapıntı (kurmaca) fikirlerdir. Hiçbiri siyasal gerçekliğin apaçık bilgisini vermez ve gerçekliği temsil etme iddiasının da ötesinde, toplumsal- sosyal- ekonomik somutluğun zihinde kırılmasının doğal sonuçlarıdır. Bu uzun mukayeseli insan düşüncesinin siyasal etkileri hakkında yürütülen tartışmadan, sonra tekrar Negri ve Hardt'a dönmek ve bu düşünürlerin, muhtemelen diğerleri gibi belirli bir süre sonra geçerliliğini yitireceği gerçeğinden, biran bile ayrılmaksızın, çokluk (multiplicities) tezini açıklamak yerinde olacaktır. Şu husus unutulmamalıdır ki, ideolojiler- ideolojilerin sergilediği anlam dünyaları, tarihin verili bir anında verili toplumların siyasal davranışlarını aydınlatmak noktasında faydalı oldukları ölçüde, taltif görüp evrenselleşecekler, daha sonraysa bu alanda zamanın ruhunu nispeten daha iyi okumayı olanaklı kılanlarla değiştirileceklerdir.

Çokluk Nedir? Yeni Bir Terimin Etimolojik Varlık Alanı

Çokluk, üretim ilişkileri içerisinde kolaylıkla müdahale edilerek sömürülen maddi emeğin aksine, iktidarın, aşkın işleyişinden sıyrılarak, içkin bir konum işgal eden veya iktidar tarafından siyasi bir tedirginlik yaratacak kadar, tehdit unsuru taşımadığı düşünülmeyen insan öbekleridir. Emek biçimi, çokluğun örgütlenmesine zemin hazırlayan, ortak paydayı oluşturur. Bu emek biçimini maddi olmayan emek (duygulanımlar, simge ve semboller, bilişsel emek, entelektüel emek vs.) olarak tanımlayan Negri- Hardt, salt ekonomik düzlemin sınırlarını aşarak; öz-üretimi siyasalarla toplumun, kültürel ve duygusal yaşamını politize etmektedirler (Hardt ve Negri, 2020: 85). Eski toplumsal hareketlerden farklı olarak, radikal değişiklikler için örgütlenmeyen yeni toplumsal hareketler, daha reformcu yapıya sahiptirler. Fransa'da gerçekleşen 1968 öğrenci olaylarıyla miadını doldurduğu kabul edilen klasik/eski toplumsal hareketler, genellikle sınıf temelli, hiyerarşik örgütlenmeye sahip olan ve belirli bir ideoloji uğruna cereyan eden eylemlerdir.

Klasik/eski toplumsal hareketlere örnek olarak, Boston Çay Partisi İsyanı, ABD'de kölelik karşıtı hareketler, Fransız İhtilali, 1848 Devrimleri, 1917 Sovyet Devrimi, 1966 Çin Kültür Devrimi, 1968 Paris Mayıs hareketleriyle, Hitler Faşizmi gibi geleneksel toplumsal hareketler gösterilmektedir. Bunlar bir sınıf ideolojisi altında ve/ veya ulus mistisizmi ekseninde gerçekleşen hareketlerdir. Toplumsal hareketler, potansiyelleri doğrultusunda incelendiği takdirde, ulusal düzeyde gerçekleşip evrensel etkiler yaratabilen, ideal bir toplum tasavvuru olan ve bir parti önderliğinde örgütlenerek, belirli bir sınıfın iktidarı ele geçirme mücadelesini içeren radikal teşebbüslerdir. Bunun en belirgin örneğini, Marx ve Engels'in Komünist Manifesto 'da tüm dünyanın proleterlerini birleşmeye çağırmalarında görebilmek mümkündür (Marx ve Engels, 1976:22). Fakat 1970'lerden sonra, post-modern

düşüncenin giderek hâkim olmasıyla birlikte, klasik toplumsal hareketlerin, toplumun mağduriyet yaşayan farklı kesimlerinin ihtiyacına cevap veremediğine yönelik kuvvetli bir algı oluşmuştur. Post-modern dönüşümle birlikte sanat, kültür ve ekonomik alanda önemli değişimlere tanıklık edilmiştir.

Bu yeni toplumsal yapı, yeni tahakküm biçimlerini, yeni sömürü tekniklerini içerdiğinden, kaçınılmaz olarak yeni toplumsal hareketleri ortaya çıkarmıştır. Böylece sanayi toplumuna özgü klasik siyasi-ekonomik konular temelinde örgütlenen işçi sınıfı hareketlerinden farklı olarak, çevre sorunları, LGBT hakları, kültür- kimlik, savaş karşıtlığı ve toplumsal cinsiyet gibi konular gündeme gelmiştir (Özen, 2015: 15). Bu gelişmelerin ışığında varlığını ilan çokluk, artık yeni geçerli siyasi özne olarak iktidarın ve karşı-iktidar mücadelesinin kifayetsizliğinden beslenerek, kendisine özgü bir direniş anı yaratmak için deyim yerindeyse fırsat kollamaktadırlar.

Yeni toplumsal hareketler, devlet gücünü ele geçirmeyi hedeflemekten ziyade, egemen söylemlere ve kültürel normlara karşı yeni yaşam tarzlarını, gerçekliğin yeniden tanımını ve Foucault'un tabiriyle "normalizasyon" toplumuna başkaldırıyı şiar edinen; çoğulcu, merkez-kaç ve esnek örgütlenmeye sahip hareketlerdir. Küreselleşme ile sermayenin ulusal sınırları aşması, bu süreçte yeni orta sınıfının oluşumu, materyalist değerlere, post materyalist değerlerin ve amaçların eklenmesine neden olmuştur. Böylece sınıf temelli siyasal mücadeleler, değer temelli mücadeleler ile yer değiştirmeye başlamıştır. Doğallayın yeni orta sınıf, giderek kendisini sınıf hareketleriyle değil, "yeni toplumsal hareketler" ile ifade etmeye başlamıştır (Çoşkun, 2006: 68-69). "Hareket halindeki çokluk" olarak da değerlendirilebilecek olan Suriyeli göçmenlerin, 2011 yılında Türkiye'ye gelmesiyle birlikte, İbn-i Haldun'un bir "kaçınılamazlık" unsuru olarak incelediği yozlaşmanın, ulusçuluk düşüncesini nasıl etkilediği çeşitli kuramlardan (milliyetçiliğe modernist yaklaşım, ilkçi yaklaşım, biyolojik yaklaşım) hareketle irdelenmelidir (Özkırımlı, 2008: 89-92).

Asabiye'nin Dönüşümü

Yerleşik unsurların göçebe toplumlar karşısında yenilmeye mahkûm olduğunu (çalışmada değerler, gelenekler ve demografik yapı anlamında ele alınacaktır) iddian eden İbn-i Haldun, göçebelerin doğaya daha yakın bir varlık biçimi sürdürdüklerini savunmaktadır. Kentliler gibi yozlaşmayan göçebelerin, içkin olarak taşıdıkları asabiye duygusunun etkisiyle, toplumsal varoluşu sürdürme noktasında iyi sonuç elde etmeye, daha yatkın olduklarını savunur. (Ateş ve Utkan, 2017:226) Her göçebe toplum gibi Anadolu'ya dağıldıktan sonra, yeni vatanlarında yerleşik olarak yaşayan ve burada karşılaştığı tarım toplumuna karışarak asabiye duygusunu kaybeden, Türk toplumunu örgütleyen devlet aklında yerleşiklik kazanan, "beka" endişesi, Osmanlı'nın dağılmasından günümüze değin, toplumsal ilişkilerde, bir gerginlik duygusunun içerilmesine vesile olmuştur. Artık yerleşik- barışçıl tarım toplumunun unsurları olan Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşlarının, doğal olarak Suriyeli göçü tipi, bir göç dalgasına maruz kaldıkları vakit, kaybedecek şeylerinin çokluğunu düşünüp insiyaki bir endişe taşımaya başlarlar. Aslında başlangıcı itibariyle politik bile sayılamayacak bu endişe, daha sonra çeşitli siyasal aktörlerin devreye girmesiyle, politik dayanağını yaratır ve görüş- karşıt görüşlerle, etrafındaki endişeli ilgiyi siyasal bir durumsallığa doğru geliştirir.

Örneğin başlangıçtaki kaybetme tehlikesini anımsatan öge, ucuz işgücü olarak bakılan göçmenlerin karşısında işsizlik sorununun duyumsanmasıyla gündeme gelir ama salt bununla da sınırlı kalmaz. Aynı zamanda Kemalist milliyetçilerin ve etnik milliyetçilerin nazarında tarihsel bir güvenilmezlik barındıran Arap kökenli sığınmacılar, toplumun belirli kesimleri tarafından hoş karşılanmamaktadırlar. Bunun yanı sıra özellikle Urfa gibi sınır komşusu olan ve Arap kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yoğunlukta bulunduğu şehirlerde, kültürel yakınlık aidiyet bağı güçlendirerek sığınmacıların daha hoş karşılanmasına olanak tanımaktadır. Yine de Negri- Hardt için göçebeler, hem göç ettikleri ulus-devletlerin sınırlarını yıktıkları için hem de gittikleri yerde farklılıkların yelpazesini genişleterek, çokluk kategorisini besledikleri için Deleuze ve Guattari'nin terimiyle "özgürleştirici savaş makineleri"dir:

“Bir taraftan, savaş, açıkça kapitalizmle aynı harekete uyar: Değişmez sermaye oranının büyümeye devam etmesi gibi, savaş da gittikçe bir “levazım savaşı”na dönüşür – insanın artık değişken bir tabiiyet sermayesini bile temsil etmediği, katıksız bir makinesel kölelik unsuru haline geldiği bir savaştır bu” (Marzec, 2016).

Modernizmin kalıntısı olan ulusal kimlikleri altüst etmeye muktedir olan göçmenler, çokluğun ortak hareket etmesinde bir engel değil, aksine çokluğa verilen bir güç takviyesidir (Hardt ve Negri:120). Görüldüğü üzere çokluk kapsamındaki öznelerden biri olarak kabul edilebilecek olan göçmenler, her ne kadar göç ettikleri toplumun sosyal ve kültürel farklılığını etkiliyor olsalar da, göçmenlerin siyasal hayatta etkin rol üstlenmesi, uzun ve meşakkatli bir sürece dönüşebilmektedir. Kendileri bir özne olarak kısa vadede siyasal hayata etkin bir şekilde dâhil olamayan göçmenler, ilk başlarda edilgin bir konumda, iktidarın ideolojik aygıtı haline gelebilirler. Fakat zamanla göç ettikleri ülkedeki yerleşik unsurların, milliyetçi şuurunu kabartan bir etki yaratabilecekleri gibi, aynı ülkedeki milliyetçilik- etnik azınlıklar gerilimini tersine çevirecek bir yapıya da bürünebilirler. Türkiye’de çokluk kapsamında değerlendirilecek bir diğer olgu da Kürt sorunudur. Kürt sorunu, Derrida ve Foucault’tan faydalanılarak, Türk- Kürt ilişkisinin yapı-söküme uğratılmasıyla ele alınmaya çalışılabilir. Aslında bu sorun, geçirilen zaman süreci içerisinde, “Kürtler Türktür-Güneydoğu Sorunu- Kürt sorunu” algılarından dolaşarak günümüzdeki halini almıştır ki, bu bile hem devlet hem de çeşitli siyasal partilere dağılmış, sivil Kürt önderlerinin sorunlarını bir yapı- sökümüne maruz bıraktıklarını tanıtlamaktadır. Böylece özsel kimliklerin neleri kapsayıp neleri dışarıda bıraktığı ifşa edilerek etnik kimliklerin, ulus-devletler içerisinde nasıl politik bir sorun haline geldiği irdelenmiştir. Özcü yaklaşımların bireyleri belirli ahlak ve davranış normlarıyla sınırlamakla kalmadığı, aynı zaman da bu normlara uymayan kimlikleri ve davranışları, dışladığı iddia edilerek, etnik kimliklerin politik hale geliş biçimine şahit olunmuştur.

İmparatorluğun Gölgesinde Kalanlar

Hardt- Negri’ye göre imparatorluk, post-modernizmin müphemlik ve yanılsamalarının içindeki siyasi bir belirginlik olarak varlığını ilan eden ve emperyalizmin klasik tanımına bir başkaldırı olarak, küreselleşen dünyaya yeni bir iktidar almaşığı sunan tüzel bir oluşumdur. Düşünürlere göre imparatorluk çağına, modern egemenliğin alacakaranlığından geçilerek girilmiştir (Hardt ve Negri, 2003: 19). Bu alacakaranlığın tortusu olan emperyalizm, ulus-devletlerin sınırlarından oluşan bir uzama sahip olmakla birlikte, içerisi-dışarıyı ayırımına dayanan bir işleyişe sahiptir. Ayrıca kuramcılara göre emperyalizm, ilk başlarda Avrupalı ulus-devletlerin egemenliklerini kendi sınırlarının ötesine yayma projesi olarak tarih sahnesine çıkan ve daha sonra ABD’nin dümeni eline almasıyla devam etmiş olan bir sürece isnat eder. Dolayısıyla Hardt-Negri’ye göre, küreselleşme ile birlikte ulus-devletlerin sonuna gelindiğine dair iddia, ancak klasik anlamda sınırlardan oluşan bir dünyada mümkündür. Bu çıkarsamadan hareketle emperyalizmin de sonunun geldiğini varsayan düşünürler, herhangi bir merkeze veya toprağa bağlı olmayacak şekilde küreselleşmenin sınırsız ardalanında işleyen bir egemenlik biçimi olarak barışçıl küresel imparatorluğu ele alırlar.

İmparatorluğun Soykütüğü

Hardt-Negri çağdaş küresel düzeni adlandırmak için kullandıkları imparatorluk kavramını, emperyalizm kavramına olan karşıtlığı içinde tanımlamışlardır. Düşünürler, Avrupalı ulus-devletlerin, egemenliklerini kendi sınırları dışına taşınması olarak tanımladıkları emperyalizmin, artık küresel iktidar yapılarını anlama noktasında çaresiz kaldığını düşünmektedirler. Roma İmparatorluğunu referans olarak tanımladıkları bu yeni küresel iktidar biçimi olan İmparatorluğun, temel karakteristiğini oluşturan üç temel özellik vardır. Birincisi karma bir kuruluş yapısının öne çıkmasıdır. Tıpkı Roma İmparatorluğu’nda aristokrasi, monarşi ve demokrasinin süreçlerinin birlikte işletilmesi gibi bu yeni imparatorluk düzeni de, çoklu işleyişe sahip olacaktır. Küreselleşmeyle birlikte, Dünya Bankası gibi ulus- aşırı birimlerden, ulus-devletlere ve oradan yerel- bölgesel yönetimlerle onların içinde varlık

sürdüren STK'lara kadar görece özerk yapılanmaların bütünlüklü işleyişi, imparatorluk düzeninin bir anlamda halen yaşadığını gösterir.

Saniyen, bu yeni imparatorluğun Roma'sı yoktur. Dolayısıyla sabit bir merkezi olmayan iktidar ilişkileri, imparatorluğun tüm katmanlarına yayılmıştır. Üçüncüsü ise her zaman sınır tanımayan bir yönetimi ifade eden imparatorluk, bu özelliğini küreselleşme ile birlikte tam anlamıyla gerçekleştirebilmektedir. Dışarısı olmayan bir yapı olarak tanıtılan imparatorluk, her ne kadar tüm direniş hareketlerini umutsuzluğa sürüklüyor gibi görünse de, en güçlü muhalif hareketler kendisini rakipsiz olarak gören eski düzenin içinden doğmaktadır (Hardt ve Negri:14-15). Roma'sı olmayan bu yeni imparatorluk düzeninin başkenti tüm dünyadır. Fakat bu yeni dünyada değişen tek olgu iktidarın merkezliliği değildir, Roma'nın yıkılarak tarihin güncellenmesine ve yeni düzenin kurulmasına neden olan Barbarlar da değişip-dönüşmeden nasiplerini almışlardır. Anımsanacağı gibi Engels'ten yola çıkılarak Roma'yı yok eden barbar akınları, tarihi güncelleyen bir müdahale olarak kabul edilebilir: "... *Can çekişen bir uygarlık yüzünden acı çeken dünyayı gençleştirmeye, yalnızca barbarlar yeteneklidir*" (Engels, 1974:200-201) (Aykut, 2015). Peki, yeni imparatorluk düzeninde varlıklarından bahsolunan barbarlar kimdir ve nasıl tanımlanabilirler? Bu sorunun varsayımsal yeni imparatorluğun arkasındaki en güçlü öge olan ABD özelinde, ayrıca incelenmeyi hak etmektedir.

Negri- Hardt'ın Roma imparatorluğunu referans alarak tasvir ettikleri kavram, her ne kadar eski dünyanın kolonicilik faaliyetlerinin ve küreselleşmenin uluslar- üstü bir gücü kabul eden anlayışının reddiyesi olsa da, şüphesiz ki bir dünya düzeninin varlığına dikkat çeker. Elbette düzenden her bahsedildiğinde yadsınmak istese de o düzenin sahipleri merak edilmeye başlanır. Negri- Hardt, bu bakışın kazanılması için öncelikle yapılması gerekeni, şu şekilde betimlerler:

"İmparatorluk sorunsalı ilk elde tek bir basit gerçek tarafından belirlenir: Bir dünya düzeni vardır. Bu düzen tüzel bir oluşum olarak kendini gösterir. O halde, ilk işimiz, bugün biçimlenmekte olan düzenin kuruluşunu kavramaktadır. Ancak ta başından bu düzene ilişkin, yelpazenin iki ucunda yer alan, iki yaygın anlayışı saf dışı bırakmamız gerekiyor. Anlayışlardan birine göre, sanki bu düzen dünya piyasasının doğal ve tarafsız gizli eli tarafından yönetilen uyumlu bir konsermiş gibi, tam anlamıyla heterojen olan küresel güçlerin karşılıklı etkileşimi sonucu her nasılsa kendiliğinden doğar ve küreselleşmenin komplo teorisi de diyebileceğimiz ikinci anlayışa göre, tek bir iktidar ve küresel güçlere aşkın tek bir merkezi akıl tarafından dayatılan bir düzen vardır, bu düzen bilinçli ve kapsamlarıyla tarihsel gelişmenin çeşitli aşamalarına yön verir" (Negri ve Hardt:27-28).

Görüldüğü üzere Negri- Hardt için imparatorluk, küreselleşmenin içinden çıka görünmez bir elin müdahalesi sonucu vuku bulan, yeni bir düzen değildir. Onlar için imparatorluk, beslendikleri Marxist anlayıştan mütevellit tarihsel bir zorunluluk olmakla birlikte, bilinçli kurgulanmış bir yapıdır. Bilinçli bir ürün olan imparatorluğun, bu yapısını onu hayatta tutan mekanizmaları (tahakküm ile değil özgürlük ile gücünü perçinlemesi, pozitif ve çoğulcu olması, demokratik hareketleri toplumun tüm katmanlarına layık görmesi gibi) ile anlayabiliriz.

İşçi Sınıfı Yetmez

Negri- Hardt'a göre, işçilerin sermayeyi elinde bulunduran sınıfa karşı verdiği mücadele, salt proletaryanın yenilgisiyle sonuçlanmakla kalmamış, aynı zamanda imparatorluğun doğumuna zemin hazırlamıştır. Proletarya enternasyonalizmi, küreselleşme sürecine giren kapitalizmle, kendi evrimsel çizgisinde mücadele eden ve anti- ulusçu bir tavırla başkaldıran küresel bir direniştir. Dünyanın tüm işçilerini, milli kimlikler temelinde değil, sınır ve yasak tanımadan ihtiyaç- talepler dengesi temelinde birleşmeye çağıran hayalci (ütopik) bir çığıktı. Proletaryanın tüm dünyayı kendi vatani ilan ederek başlattığı bu mücadele, ulus-devletlerin tahakkümünü ortadan kaldırmayı amaçlayan, hatta ulusla tanımlanmak gibi bir prangaya vurulmuş olan ulusal proletaryanın, ancak kendini imha etmesiyle nihayete erecek olan, küresel bir projeydi. Çünkü proletarya, kapitalist sömürünün fili olarak gördüğü

ulus-devletlerdeki çelişkilerin çözülemez olduğunu, ulus-devletin ancak yıkılabilecek bir siyasi örgütlenme biçimi olduğu fikrini benimsemekteydi (Negri ve Hardt: 74).

Emek sömürüsüne maruz kalan sınıfın bu devrimci mücadelesi, Rus- Çin Devrimiyle başlayarak, Afrika ve Latin Amerika'nın özgürlük mücadeleleriyle olgunlaşmış olmasına karşın, Fransa'da patlak veren 1968 öğrenci hareketleriyle, son tahlilde yetersiz bir örgütlenme biçimi olduğunu ortaya koymuştur. Belirli kazanımlar elde etmesine rağmen çokluğu sınıf çelişkisine hapseden bu anlayış, ideolojik aygıtlarını ve kullandığı söylem düzeneklerini güncelleyen yeni iktidar tipinin karşısında, toplumun diğer katmanlarında yer alan farklılık taşıyan unsurların, siyasal mücadeleden izole olmasına neden olmuştur. Negri-Hardt tarafından yeni iktidar biçimi olarak tarif edilen imparatorluk, proleter enternasyonalizme karşı bir yanıt olarak da okunabilirdi.

İmparatorluğa geçişi olumsuz bir süreç olarak algılayan Negri- Hardt, bu yeni iktidar paradigmasını emperyalizmin mükemmelleşmesi olarak görürler. İkiliye göre imparatorluk, evrensel bir sistem olarak tüm hiyerarşik ilişkileri ve normların işleyişini yöneten, emperyal hak kavramıyla tüm müdahalelerini meşru kılan, dahası kalıcı barış ütopyaları üreten tüzel bir kişiliktir. İnsan hakları gibi evrensel değerleri referans alarak varlığını gerekçelendiren imparatorluk, "haklı savaş (the right war)" kavramıyla küresel düzlemde egemenliğini perçinler. Dolayısıyla Roma İmparatorluğu'nda hâkim olan emperyal hak kavramı, imparatorluğun oluşumunun en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Emperyal hak kavramı, etik ile tüzelin birlikteliğinden doğan bir meşruiyete sahiptir. Zira Roma İmparatorluğu, egemenliği tahsis ettiği bölgeleri evrensel barışın mekânı olarak sunmaktaydı (Pax Romana- Roma Barışı). İmparatorluğun haklı savaş olarak kabul ettiği durumlar, sadece şiddeti meşru kılmakla kalmaz, düşmanı ve savaşı imparatorluğun yetki alanları dâhilinde tutarak sıradanlaştırır (Negri ve Hardt: 33-40). Bu doğal görünümüne yeni Leviathan, kendi iradesiyle doğmuş olmayıp varılması şiddetle istenmiştir. Devlet, çatışmaları sözde çözme kapasitesi temelinde kurulmuştur. Bunun en iyi örneği olarak, Körfez Savaşı'nın demokrasiyi yayma girişimi olarak tanıtılması gösterilebilir. Dolayısıyla imparatorluk salt güç temelinde değil, gücü hakkın ve barışın hizmetinde kullanan bir yapılanma olarak varlığını sürdürmektedir.

İmparatorluğun Sahipleri

I.- II. Körfez Savaşları gibi ABD'nin tek güç olarak kalır kalmaz müttefikleriyle birlikte Afganistan'a müdahalesi, Suriye'deki iç savaş koşullarına müdahale etmekle kalmayıp, aktif taraf tutuculuğuyla dikkatleri çekmektedir. İç-savaşın uluslararası boyut kazanarak kanıksanmasına kapı açan imparatorluk düzeni, sorunlarıyla beraber büyümektedir: En son "renkli devrimleriyle", barışçıl müdahalelere girişerek anlaşmazlıkları kalıcı, kendisini ise vazgeçilmez kılmaktadır. Bu Machiavelli'nin çığınca alkışlayacağı yönetim ilkelerinden biridir elbette. Bu bağlamda tek kutupluluktan kurtulma hatta arınma anlamına gelen Rusya'nın, SSCB'nin boşluğunu doldurmak, bunun için de, kendisine bir yaşam alanı oluşturma meşru isteğiyle başlayan Ukrayna krizi, küresel imparatorluğun zaafalarını sergileyince hiç de hoş karşılanmadı. Rusya'yı ve liderini çileden çıkarıp yoldan çıkarmak uğruna elinden geleni yapan küresel imparatorluk, bir yandan siyasetin gereği olarak merkez-kaç siyasal güçlerin oyuna ortak olmalarını kanıksamak zorunda kalırken, öte yandan rakibini zorla sevimsizleştirmeyi başardı.

Yeniden Negri ve Hardt' a dönüldüğünde post- Marxist kuramcılarının (Akkaya ve Bozdoğan, 2019; 357-359), ulus-devletlerin geleneksel yapılanmasını oluşturan kurumların giderek işlevsiz hale geldiğini, buna karşın imparatorluğun da kendisini sürekli, güncelleme kapasitesine sahip olduğunu düşündükleri gözlenecektir. İktidarlar artık ulus- aşırı ilişkilerle kurumsallaşarak, karma bir yapıya sahip olmaktadır. Küreselleşmenin imparatorluğa evrimi göz ardı edildiği takdirde, tüm dünyada tek bir ulus- üstü iktidar figürü olduğu yanılıgına düşülür. Her ne kadar ABD özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra bu rolü üstlenmek için ayrıcalıklı bir konumda (askeri ve ekonomik gücünün ötesinde farklılıkları teke indirgemekten uzak ve merkezi yönetimi dengeleyen güçlere sahip olmasından dolayı) olsa da, tek başına hüküm sürememektedir (Münkler, 2009: 74). Çünkü tek

başınalık, imparatorluğun ihtiyaç duyduğu uluslararası uzlaşmayı işlevsiz kılmaktadır. Ayrıca ABD'nin, Vietnam Savaşından sonra küresel egemenlik iddiasının belirginliğini yitirdiği ve eski tip hegemonik sömürü pratiklerini güncelleme sürecine girdiği söylenebilir.

Ancak aynı ABD'nin, küresel imparatorluğu toparlayacak en ciddi oyuncu, daha doğrusu onsuz imparatorluğun kurulmasını na-mümkün kılan bir özelliği vardır. Dolayısıyla ABD'ye bağımlı bir imparatorluk düşünmekten ziyade ABD önderliğiyle düşümdeşen ulus- üstü yapıları ihtiva eden bir birliktelikten söz edilmelidir. Ayrıca kuramcılarının da kabul edecekleri gibi imparatorluk enikonu, tam anlamıyla son şeklini almamıştır ve farklı almaşıklarla, içsel gerilimleriyle birlikte şekillenecektir.

Negri- Hardt bu yeni küresel yapılanmayı piramide benzetmektedirler. Piramidin en tepesinde ABD ve BM bulunmaktadır. Fakat bu piramidin tamamında ABD ve BM olduğu anlamına gelmemektedir. Piramidin ilk düzleminde küresel para durumlarını kontrol eden diğer uluslararası bir oyuncu yani ulus-devlet de bulunmaktadır. G7, Davos, NATO ve BM gibi oluşumlarda bir araya gelmiş hiyerarşik olarak üstte yer alan bir grup ulus-devlet, burada konumlanmaktadır. Piramidin ikinci düzleminde ise hegemonik güçlerle politik dolayımı olan, küresel para akışına yön verebilecek kurumlara sahip, kendi bünyesindeki çokluğu disipline edici aygıtları olan, diğer ulus-devletler yer alır. Piramidin en geniş katı olan üçüncü katta ise çokluğun haklarını savunmak için pratik sorumluluk alabilen STK'lar ve benzeri işlevlere sahip ara- kuruluşlar (kilise, mahkemeler, KİA'lar, vs.) ikamet etmektedir (Negri- Hardt:320). Negri ve Hardt çokluğa üçüncü katı layık görmüşlerdir; çünkü küresel iktidar yapılanmalarına doğrudan katılabilecek donanımına henüz sahip olmayan çokluk, STK'lar gibi oluşumlar dolayımıyla temsil edilmeye ihtiyaç duymaktadırlar.

İmparatorluk: Küresel Piyasanın Politik Biçimi

İmparatorluğun tam olarak izah ettiği düzeni, Negri şu şekilde ifade eder: "İmparatorluk, küresel piyasanın politik biçimidir; yani onu savunan silah ve zor kullanma araçlarının toplamı; parasal, mali ve ticari düzenleme aletleri ve nihayetinde küresel ikilisi, 'biyo-politika' toplumuna ait dolaşım, iletişim aletleri ve diller toplamıdır. İmparatorluk küreselleşmiş kapitalist toplumun yöneticisidir. İmparatorluğun koşulları, bir yandan (yüzyıllar boyunca anlaşıldığı ve bazı inatçıların varsaymaya devam ettikleri haliyle) ulus-devletlerin sönümlenmesi, öte yandan ulus-devletlerin uzantısından başka bir şey olmayan "eski emperyalizmin (ve kolonileşmenin) sona ermesidir... Ulus-devletlerin politik, toplumsal ve ekonomik özerkliği son bulmuştur. Artık her şey küresel mali sistemin hesaplarına ve dengelerine hizmet edecek şekilde sürdürülmelidir" (Negri, 2013:47-48). Post-Marxizm, büyük anlatılardan ısrarla kaçarken Hardt- Negri ikilisi, egemenliğe ve direnişe dair iki temel kavram -ya da büyük anlatı- ortaya koymaktadır. Bunlar küresel kapitalizmin egemenlik biçimine (formasyon) işaret eden imparatorluk ve bu küresel egemenlik mefhumunu aşabilecek yegâne özgürlükçü özne konumundaki, çokluktur. Çokluk, imparatorluğun içinden doğan bir özne olarak yükselip, yaratıcısının karşısında durabilecek, dinamik güç oluşturan temel veto oyuncusudur. Bu haliyle de karşısında adeta görülmeyen ağlarla birbirlerini destekleyen tüm kurumsal birlikteliklere alternatif oluşturmaya adaydırlar. (Angelovna ve diğ, 2018)

Küreselleşme çağının başlamasıyla birlikte tanıklık edilen ve birbirleriyle ilişkili olan bir dizi gelişme, radikal sosyal teorinin merkeze aldığı öznenin, statüsünde geri döndürülmesi mümkün olmayan etkiler ortaya çıkarmıştır. Negri- Hardt'ın ürettiği rakip (antagonist) özne olan çokluk, bu gelişmeler ışığında okunduğunda anlam kazanmaktadır. İmparatorluğun uluslararası sistemde kendisini göstermesiyle birlikte, karşı-iktidar olarak değerlendirilebilecek çokluk, Negri- Hardt'ın anlatısında ne olduğuyla değil, olmadığı şeyler ile açıklanabilen bir kavramdır. Temel özellikleri itibarıyla çokluk, tek bir özne kategorisi ile tanımlanmayı reddederek, farklı toplumsal sınıfların, hareketlerin ve kimliklerin birliğini temsil eder (Aykutalp ve Çelik, 2018:407). "Çokluk Nedir?" sorusundan ziyade, "Çokluk neye dönüşebilir?" sorusunun önemli olduğunu düşünen Negri- Hardt, çokluğun, sermayenin idaresi altında varlık sürdüren ve bu idareyi reddeden, işçi sınıfından ayırt edilmesi gerektiğini ifade ederler. Zira işçi sınıfı daha en başından endüstriyel emeği ifade ederek, diğer emekçi kesimleri dışlamaktadır.

En geniş anlamıyla dahi ele alındığında, bu sefer ücretsiz sınıfları dışarıda bırakan işçi sınıfının aksine çokluk, tüm emek biçimlerine direnişte fırsat eşitliği sunar. İşçi sınıfının sömürülmesini inkâr etmeyen, fakat; yine de işçilere siyasal bir ayrıcalık da atfetmeyen Negri ve Hardt, çokluk kavramıyla emeği bölen sınıfsal aidiyet yapılanmalarını ortadan kaldırarak, farklı emek tiplerinin (hizmet işleri, entelektüel emek ve bilişsel emek gibi) iletişim kurmasının ve işbirliği yapmasının önünü açar (Negri ve Hardt, 2020:121-123). Negri, çokluğu üç açıdan ele almaktadır. İlki felsefi ve pozitif bir tanımlamadır. Çokluk, tekilliklerin çokluğudur, bir “tek”e indirgenemeyecek yapıya sahiptir. İkincisi, çokluk maddi olmayan emeğe dayanarak işleri imler ve bu işler olağanüstü bir üretkenliğe sahiptir. Üçüncüsü ise çokluk kurucu ve dönüştürücü bir güce sahiptir. Tekilliklerin kendilerini ifade etmek istedikleri ufukları kat ederek demokrasinin en gelişmiş halini yaratabilirler (Gökalp, 2017:87). Görüldüğü üzere Negri- Hardt, toplumu burjuva ve proletarya olarak iki sınıfa indirgeyen Marxizm’e karşı, toplumu iktidar olan ve olmayanlar olarak ele almakla işe başlar.

Siyasal Özenin Dönüşümü: Çokluk

Buna karşın çokluğun sınıf anlatısını tam olarak dışlamadığı tersine işe yaramayan ve proletarya üzerine kurulu sınıf- sömürü - siyaset ilişkisine yine sınıf bağıntılı çözüm aramayı hedeflediğine dair görüşler de vardır. Bu görüşlere göre yeni üretim fabrika- işlik boyutunu aşmış, klasik üretim alanlarının dışına aşmıştır. Bilgisayarın yaygın kullanımı, evlerin üretim- çalışma sahasına dönüşmesi, gitgide artan esnek çalışma olgularıyla beraber tüm yaşam alanlarına yayılan çalışma ile boş zaman algısı arasındaki derin uçurumu ortadan kaldırmıştır. Hatta bu anlamda Marx’ın 1844 El Yazmaları’nda dile getirdiği, ideal komünizmde günde ancak 6 saat çalışan emekçilerinin, kalan zamanlarda istediklerini özgürce yapıp kendilerini gerçekleştirebileceğine ilgin fantazm bile etkisini yitirmiştir. Çokluk teriminin bir sınıf kavramı olduğuna inanan düşünürler; içine girilen post- modern dönemde; maddi olmayan iletişimsel, duygulanımsal, entelektüel emeğin aynı zamanda biyo-politik olduğu da varsayarlar. Emeğin ürünleri- verimliliğinin niceliksel değil niteliksel önemi dolayısıyla, biyo-politik çokluk eylemlilik sürecinin, sınıf savaşımına erişimin kapitalist küresel dönüşüm karşısında kullanılamaz hale getirilmesine karşın, sol- sınıf siyasetlerine, tüm emek biçimlerini kapsayan yeni bir siyaset yapma olanağı sunmaktadır. (Vikipedi, 2022)

Radikal demokrasinin önemli teorisyenlerinden Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, tıpkı Negri- Hardt gibi Ortodoks Marxizm’in toplumun tüm kesimlerinin kurtuluşunu proletaryanın kurtuluşunda görerek, direniş potansiyeli barındıran farklılıkları ortadan kaldıran, tek bir sınıfın öncülük ettiği devrimci teorileri eleştirmişlerdir. Bu nedenle ücretli emeğin temsilcisi ve devrimci öznesi olarak kabul edildiği işçi sınıfı terimi yerine, farklı kimlikleri, kadın hareketlerini ve çevre hareketlerini de içeren “halk” kavramını kullanmışlardır (Aykutalp ve Çelik: 407). Toplumun tüm katmanlarında eriyik halde bulunan farklılıkları, çok boyutlu yapısının imkânlarından faydalanarak, temsil etme kudretine sahip olan çokluk, mutlak demokrasiyi hayata geçirebilecek bir örgütlenmedir. Negri- Hardt, imparatorluğun iç çelişkisinden doğan çokluğun, diğer siyasi öznelerden farkını şu şekilde açıklamaktadırlar:

Sonuç: Çokluk Kavramının İşlevselliği

“Kalabalığı meydana getiren farklı bireyler ya da gruplar birbiriyle uyumsuz olduğundan ve aralarında hiçbir ortak öge bulunmadığından, onların farklarının birlikteliği atıl kalır ve bir kalabalık kolayca farksız bir küme gibi gözükebilir. Kitlelerin, güruhun ve kalabalığın bileşenleri tekillikler değildir; bileşenlerin farklarının kolayca bütünü farksızlığında erimesi de bunu gösterir. Ayrıca, bu toplumsal özneler kendi başlarına hareket edemedikleri ve güdülmeleri gerektiği için temelde pasiftirler. Kalabalık, güruh ya da yığın ciddi toplumsal etkiler yaratabilir (genelde son derece yıkıcı da olabilirler), ancak kendi başlarına hareket edemezler. Dış manipülasyona bu kadar açık olmalarının nedeni de budur işte. Çokluksa, bunun aksine, tekilliklerin ortak paydası temelinde hareket eden aktif bir toplumsal özneyi anlatır. Çokluk, iç farkları olan çoğul bir toplumsal öznedir ve onun kuruluşu ve

eylemi, özdeşliğe ya da birliğe değil (hele farksızlığa hiç değil), ortak paydaya dayanır” (Hardt ve Negri, 2020:115-116).

Görüldüğü üzere Negri- Hardt, çokluğun indirgenemez yapısının, onu direniş için sürekli canlı tutan özelliği olarak kabul eder. İkili her ne kadar Marxizm’in sınıf kavramını dışlayıcı olsa da, çokluğun bir sınıf olarak kabul edilip edilemeyeceği noktasında kesin yargılarda bulunmamaktadırlar. Çokluk kavramı içinde; köylüleri, işsizleri, LGBT bireyleri, öğrencileri, göçmenleri ve kadınları barındırsa da, bunların toplamı olarak değerlendirilemeyecek bir yapı içinde varlık kazanacağı kesindir. Çokluk kavramı aslında post-modern ekonomi-politiktir. Bu özelliğinden dolayı çokluk olarak kabul edilebilirliğin ön- koşulu, maddi olmayan üretim sürecinin içinde yer almak veya bu potansiyele sahip olmaktır. Hardt- Negri’nin çokluk teorisinin tartışmalı hale geldiği noktalardan biri de budur. Çokluk kavramı, maddi olmayan emeğin, bir politik bilinç olarak zuhur etmesini ima eder. Bu nedenle nesnellığı şüpheli olan ve görgül (ampirik) bir gözleme dayandırılmaması kavramın içindeki birliği tartışmalı kılar. Çokluk kavramı, bu anlamda sadece Marxizm’deki başat özne işçi sınıfının terk edilişi değil, aynı zamanda Marxizm’in benimsediği diyalektik materyalizmden de bir anlamda kopuş/sapma sayılabilir. Yine de Negri- Hardt’ın çokluk kavramından kesin olarak anlaşılan bir şey varsa, o da tek bir özne figürünü merkeze almayan farklılıkların demokratik birlikteliği oluşturduğudur.

İki düşünürde dek, son derece soyut ve neredeyse “şiiresel (poetik)” bir kavram olan çokluk (Hardt ve Negri, 2003:14-15), iktidara karşı yeni bir cepheyi ifade eder. Daha önce Hobbes, Spinoza gibi düşünürlerin anlam dünyasında, ifadesini bulan çokluk, her post- Marxist teoride görmeye alışık olunan, Marxizm’den sapma oranının yüksekliğine ilişkin yürütülecek tartışmaları da, hiç kuşkusuz peşi sıra getirir. Çokluğun ortak payda olarak örgütlenmesine imkân tanıyan maddi olmayan emek, özündeki direnişi canlı tutan bu yeni emek biçimlerinin, Deleuze ve Guattari’den hareketle içkinlik düzleminde yer aldığı söylenebilir. Deleuze- Guattari’nin “arzu” ve “iç-kimlik düzlemi” kavramları, her ne kadar Negri- Hardt’ın siyasi öznesi olan çokluk kadar soyut olsalar da, çokluk; en azından yaratılması beklenen direnişin konumu hakkında ve bu konunun sağlayacağı kazanımlar üzerine daha sağlam bilgi akışı sağlayacak gibi görülmektedir.

Kaynakça:

Ağaoğulları, M. A., Akar C.B. ve Köker, L. (1994). *Kral- Devlet Ya da Ölümlü Tanrı*, İmge, Ankara.

Akkaya- Yaralı, A. & Bozdoğan, S. (2019). Hardt ve Negri’nin Küresel Demokrasi Düşüncesi İle Laclau ve Mouffeu’nun Radikal Demokrasi Projesinin Karşılaştırmalı Bir Analizi, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2019 Ek Sayı c: 21*, TÜ SBE, Edirne.

Angelova, M., Back, H., Miller, W. C. & Stroler, D. (2018). Veto Player Theory and Reform Making in Western Europe, *European Journal of Political Research*, <https://ejpr.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1475-6765.12226>, ET: 03.04.2022.

Arslan, İ. (2013). Alt Kültür Kültürün Neresinde?, *Ayraç Kitap Tahlili ve Eleştiri Dergisi 2013/42*, Ayraç, İstanbul.

Ateş, F. & Utkan, T. (2017). İbn Haldun’a Göre Toplum ve Şehir, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:10, Sayı:53*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Yayınları, Hindistan.

Aykut, Ebru (2015), Çokluk, Barbarlık, Göçmenler ve Kollektif Aksiyon, <https://komunizminguncelligi.wordpress.com/2015/05/27/cokluk-barbarlar-gocebeler-ve-kollektif-aksiyon-ebru-aykut/>, ET: 13.04.2022.

Aykutalp, Ç. & Çelik, A. (2018). “Antonio Negri ve Micheal Hardt Düşüncesinde İmparatorluk, Çokluk ve Biopolitik Üretim Kavramları Üzerine”, *Kaygı Dergisi*, Sayı:31, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Bursa.

Çoşkun, M. K. (2006). Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye’de Toplumsal Hareketler, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:61, Sayı:1*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Dural, A. B. & Kaymaz, C. (2014). *Sosyoloji’de Kuram- Yöntem- Güncel Yaklaşımlar*, Paradigma Akademi, Edirne.

Gökalp, B. (2017). İmparatorluktan Millete, Milletten İmparatorluğa Siyasal Tahayyüllerin Tarihsel Seyri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kütahya.

Gürpınar, Ş. (2019). *Arabesk Rock İcra Edenlerin Toplumsal Özellikleri (Malatya Örneği)*, TC İnönü Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, TC İnönü SBE, Malatya.

Güvenç, B. (1972). *İnsan ve Kültür: Antropolojiye Giriş*, Sosyal Bilimler Derneği, Ankara.

Hardt, M. & Negri A. (2020). *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Hardt, M. & Negri A. (2003). *İmparatorluk*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Marx, K. & Engels, F. (2003). *Komünist Manifesto*, Sol, Ankara.

Marx, K. & Engels, F. (1976). *Komünist Manifesto*, Sol, Ankara.

Marzec, R. P. (2016). Savaş Makinesi ve Kapitalizm, *Skop Sanat Tarihi Eleştiri*, <https://www.eskop.com/skopbulten/savas-makinesi-ve-kapitalizm/2988>, ET: 06.04.2022.

Münkler, H. (2009). *İmparatorluklar: Eski Roma’dan ABD’ye Dünya Egemenliği Mantığı*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Negri, A. (2013). *Sürgün*, Monokl Yayınları, İstanbul.

Özbek, M. (1994). *Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Özen, H. (2015). Meydan Hareketleri ve ‘‘Eski’’ ve ‘‘Yeni’’ Toplumsal Hareketler’, *Mülkiye Dergisi, Cilt:39, Sayı:2*, Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi, Ankara.

Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, Doğu- Batı, Ankara.

Şenel, A. (1999), *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim Sanat, Ankara.

Tanrıkulu, M. (2015). Türkiye Coğrafyasında Genel Kültür, Alt Kültür ve Mozaik Kültür, https://www.academia.edu/38126570/T%C3%BCrkiye_co%C4%9Frafyas%C4%B1nda_genel_k%C3%BCl%C3%BCr_alt_k%C3%BCl%C3%BCr_ve_mozaik_k%C3%BCl%C3%BCr_pdf?auto=citations&from=cover_page, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

Williams, R. (2003). *Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*, Dost, Ankara.

Williams, R. (1997). ‘‘Ortak Bir Kültür Fikri’’, Mürrekkep, İstanbul.

Zizek, S. (2002). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*, Metis, İstanbul.

_____,(2022), Çokluk (Siyaset), vikipedi, [https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87okluk_\(siyaset\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87okluk_(siyaset)), ET: 20.04.2022.